O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

SAMARQAND IQTISODIYOT VA SERVIS INSTITUTI

"Tasdiqlayman"
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti rektori
M.E.Po'latov
2024 yil "____" _____

Ro'yxatga olindi: № FD-09-28
2024 yil "29" avgust

MOLIYAVIY RISKLARNI BOSHQARISH
O'QUV DASTURI

Bilim sohasi: 400 000 - Biznes, boshqaruv va huquq

Ta'lim sohas: 410 000 - Biznes va boshqaruv

Magistratura mutaxassisligi: 70410501- Moliya

Samarqand-2024

Fan/modul kodi MRB1205	O‘quv yili 2024 - 2025	Semestr 1	Kreditlar 5
Fan/modul turi Majburiy	Ta’lim tili O‘zbek/rus		Haftadagi dars soatlari 4
1 Fanning nomi	Auditoriya mashg‘ulotlari (soat)	Mustaqil ta’lim (soat)	Jami yuklama (soat)
Moliyaviy risklarni boshqarish	60	90	150

2 **I.Fanning mazmuni.**

“Moliyaviy risklarni boshqarish” kursini o‘qitishning dolzarbligi davlat, korxona va tashkilotlar, tijorat banklari bir-birlari bilan iqtisodiy aloqalar o‘rnatishi vaqtida vujudga keladigan risklar darajasini belgilashning ahamiyati bilan belgilanadi. Shu sababli xo‘jalik yurituvchi sub’ektlar boshqa bir sub’ekt bilan iqtisodiy aloqa o‘rnatishdan oldin eng avvalo bu sub’ekt faoliyatidagi riskli holatlarni o‘rganishga intiladi. “Moliyaviy risklarni boshqarish” fanini chuqur o‘rganish xo‘jalik yurituvchi subektlarning zamonaviy korporativ boshqaruvini tashkil etish bilan bir qatorda ularning faoliyatida vujudga keladigan risklarni o‘rganish, tahlili qilish va to‘g‘ri qarorlar qabul qilishda muhim rol o‘ynaydi. “Moliyaviy risklarni boshqarish” fanini o‘rganishda har qanday xo‘jalik yurituvchi subektlar faoliyati va ularning moliyaviy operatsiyalari bevosita turli risklar bilan bog‘liqligi yoritiladi.

O‘QUV FANINING MAQSADI VA VAZIFASI

Fanni o‘qitishdan maqsad magistratura talabalariga moliyaviy risklar va ularning turlari haqida nazariy bilimlar berish, ularda sub’ektlar faoliyatida amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlarning bugungi bosqichida moliyaviy risklarni samarali boshqarishning asosiy yo‘nalishlari va rivojlangan davlat ilg‘or tajribasidan kelib chiqib moliyaviy risklarni boshqarish bo‘yicha amaliy ko‘nikmalar hosil qilishdan iborat.

Ushbu maqsadga erishish uchun fan talabalarni nazariy bilimlar, amaliy ko‘nikmalar, moliyaviy hodisa va jarayonlarga uslubiy yondashuv hamda ilmiy dunyoqarashini shakllantirish vazifalarini bajaradi.

3 **II. ASOSIY NAZARIY QISM (MA’RUZA MASHG‘ULOTLARI)**

MOLIYANING NAZARIY ASOSLARI (1 MODUL)

1-mavzu:Moliyaviy risklarni iqtisodiy mohiyati va uni boshqarishni zarurligi

“Moliyaviy risklarni boshqarish” fanining predmeti, maqsadi va vazifalari. Iqtisodiyotning turli bo‘g‘inlarida moliyaviy risklarni boshqarish.Moliyaviy risklar nazariyasi, fikrlar va muammolar.

2-mavzu: Risk tushunchasi va uning turlari

Risklarni tushunchasi mazmuni va uning tasniflanishi. Risk omillar. Riskning tuzilishi

3-mavzu:Risk-menejment tushunchasi mohiyati va uning turlari, baholash usullari

Risklarni tushunchasi mazmuni va uning tasniflanishi. Risk omillar.Riskning tuzilishi. Risk menejment mohiyati va tarkibi. Risklarni boshqarish tizimi tuzilmasi. Risk-menejment funksiyalari. Risk-menejmentning vazifalari. Risk-menjmentni tashkil etish bosqichlari. Risk-menejmentda boshqarish uslublari. Rivojlangan davlatlarda korxonalarda risk-menejment va uni O‘zbekistonda qo‘llash xususiyatlari. Moliya risklarining turlari va mohiyati. Moliya faoliyatini yuritish bilan bog‘liq risklarni hisobga olish va baholashning ahamiyati. Moliya risklarini tahlil qilish va baholash.

4-mavzu: Risk qiymati metodologiyasi, Blek-Shoulz va Markovits modellari

Risk qiymati (VaR – Value at Risk) mohiyati va ahamiyati. Risk qiymati (VaR) risk menejmentida foydalanish. Moliya bozori tebranishlari. Risk qiymati (VaR)ning elementlari. Risk qiymati (VaR)ning fundamental ko‘rsatkichlari. Risk qiymati (VaR)ning hisoblash usullari. Britten-Jons va Shkifer kvadratik risk qiymati (VaR) usullari. Risk qiymati (VaR) va Monte-Karlo modeli. Monte-Karlo usulining asosiy bosqichlari. Blek-Shoulz (“Blakk-Scholes Model”) modelining iqtisodiy mohiyati. Sug‘urta, fond bozorida savdolar, investitsiyalarda yuzaga keladigan risklarni boshqarishning zamonaviy nazariyasi. Blek-Shoulz modelida opsionlar va narxlarning shakllanishi va hisoblash. Bazaviy aktivning qiymati va strayk narxi (amalga oshirish qiymati). Tebranishlar darajasi. Dividendlar. Foiz stavkalar darajasi.

5-mavzu:Moliya institutlari bilan bog‘liq risklarni boshqarish

Rivojlanayotgan mamlakatlarda yuzaga kelishi mumkin notijorat risklar. Moliyaviy institutlarda risk darajasini o‘rganish. Moliya institutlarda riskni oldini olish va nazorat qilish.

6-mavzu:Fond bozori risklarini boshqarish

Bozor riski: mohiyati, tasnifi va uni boshqarish. Investitsion portfellarni shakllantirishda fond bozori instrumentlarini to‘g‘ri tanlash. Fond bozori instrumentlari portfelining diversifikatsiyasi. Qimmatli qog‘ozlarga qo‘yilgan mablag‘larning samaradorligi tahlili. Moliyaviy-iqtisodiy inqiroz mohiyati va uning vujudga kelishida fond bozorining tutgan o‘rni. Moliyaviy-iqtisodiy inqirozga qarshi choralar va uni yumshatish masalalari.

7-mavzu:Banklar va ularni muvofiqlashtiruvchilar bilan bog`liq risklar

Bank risklarining mohiyati va muhim jihatlari. Bank faoliyatida risklar vujudga kelish sabablari. Banklarda risk darajasining oshib ketish omillari. Bank risklarini boshqarish strategiyasi. Banklarda risklarning namoyon bo'lishi va ahamiyati. Bank faoliyatidagi potensial tahdidlar. Banklarni risklar orqali tartibga solish. Banklar boshqaruvi tartibga solish kategoriyalari. Banklarning boshqarish tizimidagi moliyaviy harajatlarni tejash.

8-mavzu:Kredit risklarini boshqarish

Kredit riski va uning xususiyatlari. Kredit riskini baholash. Kredit risklarini boshqarishning taktik usullari. Davlat yoki bank kafolati. Baholash koeffitsiyentlari tizimi. Ssuda bo'yicha yo'qotishlarni bartaraf etish zaxirasini shakllantirish. Kredit derivativlari tushunchasi va ularning turlari. Kredit risklarini boshqarishda kredit derivativlarining o'rni. Faktoring xizmati.

9-mavzu:Valyuta va foiz risklarini boshqarish

Valyuta risklarining mazmuni va uning kelib chiqish sabablari. Valyuta riskini keltirib chiqaruvchi omillar. Valyuta risklarini baholash va boshqarish usullari. Foiz riski haqida tushuncha. Banklarda foiz risklarini boshqarish. Foiz risklari: boshqarish va baholash. Foiz stavkasini boshqarish usullari.

10-mavzu:Foiz risklarini boshqarish

Foiz riski haqida tushuncha. Banklarda foiz risklarini boshqarish. Foiz risklari: boshqarish va baholash. Foiz stavkasini boshqarish usullari.

11-mavzu: Inflyatsiya va bozor risklarini boshqarish

Inflyatsiyaning vujudga kelishi va iqtisodiyotda inflyatsion jarayonlar. Inflyatsiya shakllari. Inflyatsiya indeksi. Inflyatsiya tempi. Inflyatsion riskning iqtisodiy mohiyati va ahamiyati. Pulning sotib olish qobiliyati pasayishi yuzasidan yo'qotishlar o'rnini qoplashning asosiy usullari. Himoyaning qo'shimcha shartlari. Bozorlarda faoliyat yuritish bilan bog'liq risklarni hisobga olish va baholashning ahamiyati.Risklarni boshqarish bosqichlargi. Bozor risklarining turlari va mohiyati. Bozor risklarini tahlil qilish va baholash.

12-mavzu:Operatsion risklarni boshqarish

Operatsion risklarni boshqarish masalalari. Operatsion risklarni boshqarish tamoyillari. Operatsion risklarni boshqarish jarayoni. Operatsion risklarni boshqarishda rahbarlar ishtiroki. Operatsion risklarni boshqarishda strategik metodlar va ularni kengaytirish.

13-mavzu:Biznes risklarini boshqarish

Biznes risklarini boshqarishning mohiyati va uning tamoillari. Biznes riskini baholash maqsadlari. Biznes riskini boshqarishda zarur axborotlar

14-mavzu: Moliyaviy risklarni pasaytirish usullari.

Xedjirlash – moliyaviy risklarni pasaytirish usuli sifatida. Xedjirlash instrumetlari – tezkor shartnomalar. Moliyaviy derivativlar. Forvard, fyuchers, opsion va svop turlari va xususiyatlari. Moliyaviy risklarni pasaytirish yuzasidan ilg'or xorij tajribasi va uni O'zbekistonda qo'llash xususiyatlari. Investitsion risklarni diversifikatsiyalash.

15-mavzu:Korxonalar moliyaviy risklarini boshqarish

Korxonalarning moliyaviy risklari turlari. Korxonalarda moliyaviy risklarni boshqarish. Korxonalarning moliyaviy risklarini kamaytirish yo'llari.

III. AMALIY MASHG'ULOTLARLAR BO'YICHA KO'RSATMA VA TAVSIYALAR

Amaliy mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

- Moliyaviy risklarning iqtisodiy mohiyati va uni boshqarishning zarurligi
- Risk tushunchasi va uning turlari
- Risk–menejment tushunchasi va uning mohiyati
- Moliyaviy risklarni baholash usullari
- Risk qiymati (VaR) metodologiyasi
- Blek-Shoulz va Markovits modellari
- Moliya institutlari bilan bog'liq risklarni boshqarish
- Fond bozori risklarini boshqarish
- Banklar va ularni muvofiklashtiruvchilar bilan bogliq risklar
- Kredit risklarini boshqarish
- Valyuta risklarini boshqarish
- Foiz risklarini boshqarish
- Inflyatsiya risklarini boshqarish
- Bozor risklarini boshkarish
- Operatsion risklarni boshkarish
- Biznes risklarini boshqarish
- Moliyaviy risklarni pasaytirish usullari
- Korxonalar moliyaviy risklarini boshqarish

Amaliy mashg'ulotlar multimedia qurulmalari bilan jihozlangan auditoriyada bir akademik guruhga bir o'qituvchi tomonidan o'tkazilishi lozim. Mashg'ulotlar faol va interfaktiv usullar yordamida o'tilishi, mos

	ravishda munosib pedagogik va axborot texnologiyalar qo'llanilishi maqsadga muvofiq. **IV. MUSTAQIL TA'LIM** Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan mavzular: - Moliyaviy risklarning iqtisodiy mohiyati va uni boshqarishning zarurligi - Risk tushunchasi va uning turlari - Risk–menejment tushunchasi va uning mohiyati - Moliyaviy risklarni baholash usullari - Risk qiymati (VaR) metodologiyasi - Blek-Shoulz va Markovits modellari - Moliya institutlarida risklarni boshqarish - Fond bozori risklarini boshqarish - Bank risklari - Kredit risklarini boshqarish - Valyuta risklarini boshqarish - Foiz risklarini boshqarish - Inflyatsiya risklarini boshqarish - Investitsiya risklarini boshqarish - Biznes risklarini boshqarish - Moliyaviy risklarni pasaytirish usullari - Korxonalar moliyaviy risklarini boshqarish Mustaqil o'zlashtiriladigan mavzular bo'yicha talabalar tomonidan referatlar tayyorlash va uni taqdimot qilish tavsiya etiladi.
4	**VI.Ta'lim natijaari/Kasbiy kompetensiyalari** **Talaba bilishi kerak:** Fan bo'yicha talabalarning bilim, ko'nikma va malakalariga quyidagi talablar qo'yiladi: – Moliyaviy risklarning iqtisodiy mohiyati va uni boshqarishning zarurligini yoritib berish; – Risk tushunchasi va uning turlarini o'rganish; – Risk-menejment tushunchasi va uning mohiyatini yoritish; – Moliyaviy risklarni baholash usullarini tahlil qilish; – Risk qiymati (VaR) metodologiyasining mohiyati bilan tanishish; – Blek-Shoulz va Markovits modellarini o'rganish; – Moliya institutlarida risklarni boshqarish bo'yicha nazariy bilimlarga ega bo'lish; – Fond bozori, bank risklari, kredit risklarini, valyuta risklari, foiz risklarini, inflyatsiya risklari, nvestitsiya risklari va biznes risklarini boshqarish; – Moliyaviy risklarni pasaytirish usullarini tahlil qilish;

	– Korxonalar moliyaviy risklarini boshqarish bo'yicha bilimlarni o'zlashtirish; kasbiy bilimlarni amaliyotga tadbiq etishda moliyaviy risklarni baholash va boshqarish buyicha bilimlarni qo'llash malaka va ***ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak.***
5.	**VII. Kreditlarni olish uchun talablar:** Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni tula uzlashtirish, taxlil natijalarini to'g'ri aks ettira olish, urganilayotgan jarayonlar haqida mustakil mushoxada yuritish va joriy, oralik nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriklarni bajarish, yakuniy nazorat buyicha yozma ishni topshirish.
6.	**ASOSIY ADABIYOTLAR:** 1. Shernayev A. A., Jiyanova N. E. Davlat moliyasini boshqarish: Darslik./ - T.: "IQTISOD-MOLIYA", 2019. - 380 s 2. Malikov T.S. Moliya. O`quv qo`llanma - T.: "IQTISOD-MOLIYA", 2018. – 268 b. 3.Zaynalov J.R., Aliyeva S.S., Axrorov Z. va boshq. Moliya: Korxonalar moliyasi. Darslik / T: 2018. – 268 b. 4.Зайналов Дж.Р., Алиева С.С., Расулов З.Дж. Управление финансовими ресурсами предприятий малого бизнеса. – Москва, 2013. – 31 с. 5.Rasulov Z. J. Antiinqiroziy boshqaruv. O'quv qo'llanma. – T.: 2019. – 300 b. 6. Жиянова Н. Э. Управление государственними финансами. Учебное пособие. / - Т.: "ИҚТИСОД-МОЛИЯ", 2019. - 384 с **QO'SHIMCHA ADABIYOTLAR:** 7."O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish buyicha harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947-sonli Farmoni. 8.Mirziyoev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. - Toshkent: "O'zbekiston" NMIU, 2017. - 488 b. 9.Mirziyoev Sh.M. Tanqidiy taxlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik - xdr bir raxbar faoliyatining kundalik qoidasi bulishi kerak. - Toshkent: "O'zbekiston" NMIU, 2017. - 104 b. 10.Mirziyoev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. - Toshkent: "O'zbekiston" NMIU, 2017. - 56 b. 11.Mirziyoev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash - yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. - Toshkent: "O'zbekiston" NMIU, 2017. - 48 b. 12.Финанси в вопросах и ответах: учеб. пособие./ С.А. Белозёров. -Москва: Проспект, 2008-йил.Екземпляри: всего: 1 - 43(1) 13.Лаврушин О.И. Банковские риски: учебное пособие / кол. Авторов ; под ред. Д-ра экон. Наук, проф. О.И. Лаврушина и д-ра экон.

	Наук, проф. Н.И. Валенсевой. - 2-е изд., стер. - М.: КНОРУС, 2008. - 232 с. 14.Уткин Э.А. Риск - менеджмент. / Э.А. Уткин. - Москва: Ассоциация авторов и издателей. ТАНДЕМ. Изд-во ЭКМОС., 1998 15.F.I. Mirzayev Moliyaviy risklarning turlari, tasnifi, boshkarish va baxolash usullari. T.: Moliya. 2006, - 128 b. **INTERNET SAYTLARI:** 16.www.gov.uz - O'zbekiston Respublikasining hukumat portali. 17.www.lex.uz - O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi. 18.www.mf.uz - O'zbekiston Respublikasi Moliya Vazirligi rasmiy sayti. 19.www.cbu.uz - O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. 20.www.stat.uz - O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika Qo'mitasi rasmiy sayti. 21.www.soliq.uz - O'zbekiston Respublikasi Davlat Soliq qo'mitasi rasmiy sayti. 22.www.openbudget.uz - O'zbekiston Respublikasi —Ochiq byudjet portali.
7	Fan dasturi Samarqand iqtisodiyot va servis instituti O'quv uslubiy kengashining 2024-yil 29 avgustdagi ____-sonli yig'ilish bayoni bilan tasdiqlangan. (№ FO-09-28)
8	**Fan/modul uchun ma'sullar:** **Zaynalov Jaxongir Rasulovich**– SamISI, "Moliya" kafedrasi mudiri professori, i.f.d.
9	**Taqrizchilar:** **I.Salamov** – SamVMI "Chorvachilikda iqtisodiy samaradorlik va buxgalteriya hisobi" kafedrasi dotsenti, i.f.n. **R.Turaqulov** – Samarqand shahar hokimligi moliya bo'limi boshlig'i birinchi o'rinbosari